

SPACE I – AZ EURÓPA TANÁCS 2022-ES BÖRTÖNÜGYI STATISZTIKÁI

A SPACE (Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe) az Európa Tanács és a svájci Lausanne-i Egyetem közös projektje, mely már az 1990-es évek elejétől szolgáltat átfogó, standard viszonyítási alapot az európai börtönügyi statisztikák elemzéséhez. A kiadványok Marcelo F. Aebi, a Lausanne-i Egyetem kriminológia professzorának szakmai vezetésével jelennek meg, jellemzően az adatgyűjtések időpontjához képest egy, másfél éves, rendszerezésből és szerkesztésből adódó csúszással. A 2022-es adatok feldolgozását célzó, Marcelo F. Aebi, Edoardo Cocco és Lorena Molnar által jegyzett kiadvány 2023 júniusában került végleges formájában publikálásra.

A „SPACE I” kiadvány főbb felépítése

A kiadvány két nagyobb fejezetre bontható a vizsgált változók, folyamatok jellege alapján. Az első fejezet az ún. „stock” adatokat mutatja be. Ilyenek például a rigidebb adatok, mint például az általános fogvatartotti létszám adatok, az országok börtöneinek befogadóképessége, vagy éppen a fogvatartottak mellett alkalmazott személyi állomány létszáma. A második fejezetben pedig a „flow” statisztikákat találjuk, amelyek a változékonyabb, folyamat jellegű változókat mutatják be, mint például az aktuális befogadási és szabadítási adatok, vagy éppen az egy főre jutó fenntartási költség stb. A dokumentum összesen 33 különböző adatkört (összesítő táblát) mutat be, így némileg leegyszerűsítve annak tartalmát, könnyen tekinthetnénk a kiadványt egy statisztikai adathalmaznak is. Azonban az mind terjedelmében, mind mondanivalójában is sokkal több ennél, melynek érzékeltetésül két fontos szempontot szeretnék említeni.

A kiadvány egyik komoly szakmai érdeme, hogy tartalmazza a szerkesztők által használt számítási és adatgyűjtési elveket, illetve azok részletesen dokumentált leírásait. Ezek által ugyanis – még ha ez csak néhány adatkört érintően is sikerül – a börtönstatisztikákra vonatkozóan módszertani szempontból is megpróbál egységességet teremteni (így akár a fogvatartottai ráták, az állomány és a fogvatartottak aránya, a jellemző bűncselekmények, a zsúfoltság stb. kapcsán). Marcelo Aebi és munkatársai elmúlt másfél évtizedes munkásságának az egyik vitathatatlan érdeme, hogy európai szinten tudják évről-évre érvényesíteni, hogy közel hasonló struktúrában tudjanak az egyes államok megbízható adatokat szolgáltatni.

Emellett, ami gyakran a bemutatott számoknál is fontosabb, az az adatközlő országok statisztikákhoz fűzött rövid magyarázata, ami az adatok értelmezéséhez szükséges. Ezek a leírások, magyarázatok, kommentek az egyes országok börtönrendszereinek működésére, jogszabályi környezetére vonatkozóan árulnak el információkat, hogy milyen gyakorlati megoldásokat alkalmaznak, vagy milyen jogi keretek között működnek. Továbbá egy-egy magyarázat, leírás erősen árnyalja az adatokból kirajzolódó képet is és rámutat, hogy a kiadványban közölt adatsorok bizonyos esetekben legfeljebb jelzésértékűek lehetnek.

Értelmezési kérdések

Éppen ezen értelmezési kérdésekből fakadóan, a kiadvány további bemutatása során nem a konkrét statisztikákra, vagy azok eredményeire térnék ki, inkább azok felhasználásának lehetőségeire helyezném a hangsúlyt, és próbálok egy kis módszertani segítséget nyújtani a statisztikák értelmezéséhez. Ugyanis – ahogy a fentiekben említettem – az adatsorok hozzáadott értékét pont az adja, hogy a kiadványból számos büntetőpolitikai, kriminológiai, szervezeti sajátosság is kiolvasható.

A kiadvány adattábláinak kommentárját olvasva már az alapvető statisztikai adatok összehasonlítása esetén is (például fogvatartotti létszám) felmerülnek értelmezési kérdések, ugyanis már az sem egységes a különböző büntetés-végrehajtási rendszerek adatszolgáltatásaiban, hogy az egyes országokban kiket értenek egyáltalán fogvatartott alatt. A SPACE adatszolgáltatások alapján például a kényszergyógykezelés (mint forenzikus pszichiátriai intézkedés) Belgiumban nem a büntetés-végrehajtás hatásköre, így az általuk szolgáltatott börtönstatisztikában ezen fogvatartottak nem szerepelnek. Lengyelországban a hazai reintegrációs őrizethez hasonló jogintézmény (tehát a fogvatartotti jogviszonyban álló, de a börtönből kiengedett, elektronikus monitoringrendszer segítségével kontrollált) fogvatartottjai nem szerepelnek az adatokban.

Szintén érdekes információs kör volt a fiatalok elhelyezésének kérdése, illetve annak jogi értelmezése, életkori határai. A büntethetőség korhatárának tekintetében Hollandia és Írország 12 évnél, míg Luxemburg vagy Portugália 16 éves életkornál húzza meg a határt. A nagykorúság kapcsán is erős szórást látunk, így annak határa Cipruson 16 év, de Portugáliában és Svédországban például 21 év. Magyarországon ezekben az adatokban – a nagy többséghez hasonlóan – 14 éves büntethetőségi és 18 éves nagykorúsági életkori kategóriákkal dolgozik. Így – ha csak ezen pár aspektust tekintjük – rögtön látható, hogy a statisztikai adatok összehasonlíthatóságát csak megfelelő korlátozásokkal érdemes végezni, de Marcelo Aebi és munkatársai kitartó munkájának pont az értelmezést segítő információs gyűjtés adja az egyik eszenciáját.

A fentiekhez hasonló szakmai és módszertani érdekesség a kiadványban szintén Belgiumhoz köthető, mégpedig az a nyilvántartási megoldás, ami az európai gyakorlattól teljesen eltérően nem használja a „jellemző bűncselekmény” kategóriát. Az általános európai gyakorlat szerint a fogvatartottaknak ugyanis általában nem egy bűncselekményük vagy ítéletük van, mindazonáltal adminisztratív az úgynevezett jellemző (általában a legsúlyosabb) bűncselekmény alapján tartjuk az elítélteket nyilván. Egy példával élve: a jellemző bűncselekmények alapján mondjuk meg, hogy 10 000 elítéltből például hány fő van emberölés, hány fő lopás vagy egyéb bűncselekmény miatt fogva tartva, melynek a végső összege természetesen 10 000 fő lesz. Belgiumban azonban jellemző bűncselekmény típusú nyilvántartás helyett azt láthatjuk, hogy a 2022-es konkrét adatokat tekintve 6 988 fő elítéltre 23 968 bűncselekmény jut, azaz közel 3,5 bűncselekmény/fő, melyből 22,1% emberölés, 67,4% vagyon elleni, 84,8% egyéb bűncselekményt (is) elkövetett, tehát a többszörös előfordulás miatt 100%-ra vetítve nem értelmezhetőek az általuk szolgáltatott adatok.

Ezen önkényesen, leginkább csak illusztrációs céllal kiragadott adatok érdekessége abban áll, hogy rávilágít arra, hogy valójában még a legalapvetőbb adatok értelmezése is nehézségekbe ütközhet. Ez alapján talán úgy tűnhet, hogy a kiadvány nehezen használható az automatikus gyakorlati alkalmazás során, ugyanakkor a célom a bemutatással nem ez volt, sokkal inkább az, hogy felhívjam a figyelmet a kiadványban szereplő kommentárok fontosságára és az adatok megfelelő értelmezésének és kezelésének fontosságára.

Összegzés

A kiadvány több évtizede szolgált kiváló alapot az adatszolgáltatásban résztvevő országok és a szakmai közösség számára arra, hogy felmérjék saját rendszerük főbb trendjeit, illetve más nemzetek gyakorlatait és eredményeit megismerhessék. Emellett, ha kellő figyelemmel tekint valaki az adatokra, az egyes országokban egészen eltérően működő börtönrendszereket és büntetőpolitikai keretet is ki lehet olvasni belőlük. Összességében tehát a kiadvány értéke és használhatósága abban ragadható meg, hogy a bemutatott adatok és alapvető trendek mellett rávilágít a börtönstatisztikák mögött húzódó jogi és terminológiai különbségekre, eltérő szervezeti és büntetőpolitikai gyakorlatokra is, mely által véleményem szerint a kiadványt az egyik legkiemelkedőbb nemzetközileg és éves rendszerességgel elérhető statisztikai adatbázisok között kell említeni.

Felhasznált irodalom

Aebi, M. F. – Cocco, E. – Molnar, L. (2023): SPACE I - 2022 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Council of Europe and University of Lausanne

